

**ПРОБЛЕМА ДИХОТОМІЇ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
В СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

Стаття присвячена дослідженню основних підходів до приватно-публічної дихотомії в системі права. Автор пропонує свій підхід до вирішення проблеми відношення дихомічного і полігалузевого поділу системи права.

Ключові слова: *система права, приватне право, публічне право, приватно-публічна дихотомія.*

© ШЕВ'ЯК Оксана Василівна – здобувач Львівського державного університету внутрішніх справ, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

Статья посвящена исследованию основных подходов к частно-публичной дихотомии в системе права. Автор предлагает собственный подход к решению проблемы соотношения дихотомического и полиотраслевого деления системы права.

Ключевые слова: система права, частное право, публичное право, частно-публичная дихотомия.

The article is devoted to the consideration of the main approaches to the private and public dichotomy in system of law. The author suggests her own approach to solving the problem concerning the correlation of dichotomy and poly-branch system of law division.

Key words: system of law; private law; public law; private and public dichotomy.

Сучасний етап розвитку української юриспруденції відзначається особливою увагою дослідників до проблеми поділу права на приватне та публічне. Зміст зазначеної проблеми в науковій літературі утворюють питання про визначення критеріїв поділу права на приватне та публічне, а також про співвідношення приватних і публічних засад в юридичному регулюванні окремих сфер суспільних відносин з метою віднесення відповідної галузі до приватного або публічного права.

Ці питання мають не лише теоретичне значення; вони повинні знайти своє ефективне застосування в юридичній практиці. Зважаючи на необхідність підвищити ефективність правотворчості та правозастосування, актуальним завданням постає розробка загальнотеоретичної основи взаємодії приватноправового та публічно-правового регулювання суспільних відносин: «від простої констатації того, як є, юриспруденція повинна перейти до питання про те, як повинно бути»¹. Однак у науково-теоретичній площині питання про те, «як повинно бути», не може бути належно вирішене, оскільки погляди науковців розділяються навіть щодо «простої констатації того, як є».

У сучасному загальнотеоретичному й галузевому правознавстві в основному приділяється увага низці аспектів вказаної проблематики: історії формування концепції поділу права на публічне та приватне, визначенню сутності приватного права, його властивостей, критеріїв розмежування права публічного та приватного². Юридичний же механізм взаємозв'язку та взаємодії приватно- та публічно-правового регулювання, принципи такої взаємодії розглядаються переважно фрагментарно й зазвичай не стають предметом окремого дослідження, а висвітлюються лише як специфіка правового режиму окремих галузей чи інститутів права³. Здебільшого спроби осмислення цієї проблематики зводяться до постановки окремих питань, які вимагають розв'язання, зокрема: де знаходиться межа, яка відділяє охорону й захист публічних (загальносуспільних) інтересів від неправомірного втручання держави у приватні справи окремих осіб³; на яких засадах має здійснюватись юридичне балансування, гармонізація індивідуальних інтересів із суспільними; яким чином повинні визначатись ті інтереси, що в конкретних ситуаціях потребують пріоритетного захисту; у якому обсязі підлягають застосуванню приватноправові і публічно-правові прийоми правового регулювання для забезпечення розвитку приватної ініціативи та планомірності й стабільності соціально-економічного розвитку всього суспільства⁴.

Відповіді на ці питання значною мірою залежать від конкретно-історичних чинників економічного, політичного й культурного характеру. Як зазначає Г.В. Мальцев, «більш стабільні суспільства, які мають достатній потенціал самоуправління й збалансовану систему владних відносин, потребують найменшої

етатизації. Натомість значно більший або й дуже високий ступінь етатизації потрібен у суспільствах, які з величезними зусиллями вибираються з кризи й хаосу, де відсутні або деформовані соціальні структури, а владні організації відносно слабкі й стурбовані не стільки організаційними проблемами, скільки боротьбою за владу»⁵.

У загальнотеоретичній юриспруденції проблема структуризації системи права була і залишається дискусійною. Це зумовлено низкою факторів, серед яких важливу роль відіграє, зокрема, складність того феномену, який позначається терміно-поняттям «права» та відповідно можливості його різноаспектної інтерпретації. Тому, аналізуючи право як систему, необхідно перш за все з'ясувати, у якому саме явищі ми намагатимось виокремити структурні елементи: у природному (загальносоціальному) праві, сутність якого нині розглядається переважно крізь призму прав людини; в об'єктивному чи в суб'єктивному юридичному праві? На підставі цього слід встановити, що виступатиме критерієм дихотомічного поділу права на приватне і публічне і як узгоджується такий поділ з існуючою полігалузевою диференціацією системи права.

У літературі розглядається можливість розмежування права приватного і права публічного як загальносоціальних («природних») феноменів. При цьому поняття приватного, публічного, приватно-публічного й публічно-приватного характеризують види індивідуальних та суспільних потреб⁶. На думку А.С. Довгерт, якщо і можна говорити про дуалізм приватного права, то тільки в такому розумінні: «приватне право складається з двох сегментів, а саме: з природного приватного і позитивного приватного права»⁸. Однак, розмежовуючи приватне та публічне у природному праві, не слід забувати про доволі низкий ступінь конкретизації природно-правових положень, відсутність тут чіткої визначеності, а, відповідно, можливість їх довільної інтерпретації суб'єктами правозастосування. Тому, гадаємо, розглядати дихотомію «приватне-публічне» у природно-правовій сфері слід крізь призму принципів діалектичної взаємодії індивідуального (приватного) та суспільного (публічного). Такі принципи повинні виступати для законодавця об'єктивним орієнтиром в процесі формування норм позитивного права.

Складність розв'язання проблеми взаємодії приватно-правового й публічно-правового регулювання суспільних відносин зумовлюється також неоднаковими підходами до виокремлення у системі позитивного права її структурних елементів. Тут слід вказати на відмінності у визначенні самого предмету такого поділу. Так, в одних випадках дихотомія приватного/публічного стосується об'єктивного права, в іншому ж – правових відносин.

Перший підхід є найбільш поширений. Проблема поділу об'єктивного юридичного права на приватне і публічне розглядається у працях таких вчених як О.Д. Крупчан, Р.Б. Сивий, Є.О. Суханов, Є.О. Харитонов, О.Х. Юлдашев⁹. Представники зазначеного підходу, поряд із групуванням юридичних норм у галузі публічного та приватного права, водночас наділяють ознаками «публічності» та «приватності» й інші явища, зокрема: інтереси, суспільні відносини та правовідносини. При цьому зазначається, що достатньо чіткий поділ права на приватне та публічне можливий лише у державно-вольовому, «позитивному» праві і насамперед – у його нормативній складовій¹⁰.

Іншими дослідниками (С.А. Муромцев, В.П. Мозолін та ін.) використовується підхід, відповідно до якого предметом поділу права на приватне і публічне виступають лише суб'єктивні юридичні права та правовідносини. Зокрема, В.П. Мо-

золін зазначає, що поняття публічного і приватного права належить до суб'єктивних прав учасників правовідносин, а не норм об'єктивного права. «Об'єктивне право завжди має публічний характер. Правові ж відносини, які виникають на основі норм об'єктивного права, можуть бути публічно-правовими і приватноправовими»¹¹.

З цього приводу слушне зауваження висловив Н.І. Пікуров. На його думку, будь-яка галузь права, інститут і норма, оскільки вони закріплені в законодавстві, мають публічну форму вираження, але в їх змісті співвідношення приватного і публічного, а також структура взаємозв'язків доволі серйозно можуть відрізнятися, на основі чого і здійснюється поділ всіх галузей права на приватне і публічне¹².

Окремими вченими здійснюються спроби диференціювати на приватне і публічне не систему права, а в цілому правову систему¹³. Л.Б. Тіунова у структурі правової системи виділяє «дві відносно автономні і стабільні сфери правового регулювання – ту, яка традиційно називається «приватним правом», і ту, яка являє собою так зване «публічне право», які охоплюють не лише норми права (об'єктивне право), а й правовідносини та їх усвідомлення (правосвідомість)»¹⁴. На думку С.П. Рабіновича, приватне і публічне є аспектами, «іпостасями» будь-яких відносин, що виникають у кожній спільноті – сім'ї, громаді, організації тощо. Публічним є все, що стосується благ та інтересів спільноти («спільного блага»), а приватним – усе, що стосується благ та інтересів кожного з її учасників¹⁵. В структурі об'єктивного юридичного права приватне і публічне відображається у правових нормах і проявляється через особливості засобів правового регулювання. З огляду на це заслуговує на увагу підхід до приватно-публічного як до «своєрідної осі, в певній точці якої у кожному окремому випадку встановлюється конкретне співвідношення між системою приватною – індивідуально-нормативною, саморегулятивною та системою публічною – загально-нормативною»¹⁶.

Плюралізм підходів відзначається також доктринальне вирішення проблеми співвідношення дихотомічного та полігалузевого поділу системи права. Пропоновані в сучасному правознавстві способи її розв'язання зводяться в основному до наступного.

1) Обґрунтування концепції полігалузевої структуризації системи права з одночасним визнанням можливості групування галузей у ширші комплекси публічного і приватного права¹⁷. Такий підхід є домінуючим у вітчизняній юриспруденції. 2) Визнання виключно дихотомічного поділу системи права на приватне та публічне із запереченням поліваріантності галузей. Теоретико-методологічне обґрунтування зазначеної концепції міститься у працях Р.Б. Сивого¹⁸. 3) Визнання дихотомічного приватно-публічного поділу властивістю системи права, а полігалузевого поділу – властивістю системи законодавства¹⁹. 4) Концепції трьохчленної структуризації системи права на приватне, публічне та «соціальне». Останнє розглядається як «правова спільність», своєрідна функціонально-структурна підсистема, комплексна галузь права тощо, яка поєднує приватноправові й публічно-правові засади регулювання суспільних відносин (що водночас не перешкоджає виокремленню у кожній із названих складових права самостійних галузей або ж підгалузей). У літературі такий підхід започатковано представниками теорії соціального права ХІХ ст. і нині підтримується Ю.О. Тихомировим, Н.Б. Болотіною, П.Д. Пилипенком, С.М. Прилипком, О. Банчук та ін.²⁰

Видається, що при співвідношенні полігалузевого та дихотомічного поділу системи права слід розмежовувати рівні абстрагування, на яких здійснюється ви-

явлення сутності права відповідно до поставленої мети: полігалузевий поділ системи права функціонально придатний для аналізу вираження правових норм у системі законодавства та її галузях, а поділ дихотомічний спрямований на визначення співвідношення індивідуального та колективного начал у соціумі та вибору адекватних правових форм їх узгодження.

У сучасних дослідженнях спостерігається відсутність єдиного підходу і при вирішенні питання співвідношення приватного та публічного права та їх ролі у юридичному регулюванні суспільних відносин. Низка авторів, вказуючи на взаємозв'язок і взаємозалежність приватного та публічного права, необхідність їх гармонійного поєднання та взаємодії, домінуючу роль відводять саме приватному праву. Такий підхід, висуnutий вперше у пострадянський період С.С. Алексєєвим²¹, знайшов підтримку і в окремих представників цивільно-правової доктрини, які сутність приватного права розглядають лише через призму регулювання суспільних відносин в економічній сфері²².

Протилежної точки зору дотримуються прибічники концепції господарського права. Зокрема, В.К. Мамутов вважає, що «жодну проблему практичного плану, підвищення ефективності правового регулювання економіки з позиції цивільно-правового або приватноправового підходу вирішити не можна... Приватним правом економіку не врегулювати...»²³. На небезпеку повороту від принципу «нічого приватного» до «нічого публічного» в регулюванні економічних відносин вказує й В. Гайворонський. Причиною таких розбіжностей, як видається, виступає неспроможність вчених подолати вплив «просоціалістичного» підходу до ролі і значення приватного і публічного права в системі позитивного права. В результаті, в одному випадку висуваються вкрай радикальні ідеї такого подолання, в іншому – надто критичне ставлення до нових політико-економічних цінностей. Задля уникнення однобічності в цьому питанні не слід забувати про діалектичну єдність позитивного приватного та позитивного публічного права²⁴.

Водночас в окремих публікаціях вказується на умовність дуалістичного розмежування права на приватне і публічне (терміни «приватне право» і «публічне право» розглядаються як «наукова абстракція»²⁵, як «ідеальні категорії, які беруться до уваги при розробленні законів, використанні відповідної методології тощо»²⁶), або ж взагалі заперечується сама доцільність такого поділу (чи то в рамках полігалузевої концепції, чи виключно як поділу суто двоїстого)²⁷. Так, В.В. Ровний доходить висновку, що «дуалізм права як явища в чистому вигляді не існує» і що дихотомія «приватного» і «публічного» є ірраціональною, оскільки не ґрунтується на чітких логічних засадах²⁸.

Своєрідна концепція єдиного права із методологічним виділенням приватних і публічних елементів в його пізнанні обґрунтовується Г.В. Мальцевим. Вчений зазначає, що в одному випадку постановка проблеми приватного і публічного в праві має методологічний характер і вказує на один із методів його пізнання і вивчення, один із способів та прийомів систематизації права як єдиного і цілісного явища. Найбільш важливий і цінний здобуток юристів на цьому шляху – вчення про два самостійні методи правового регулювання суспільних відносин, приватноправовий (цивільно-правовий) і публічно-правовий (адміністративно-правовий), які використовуються під час виокремлення і класифікації галузей єдиного права. У другому ж випадку проблема приватного і публічного права ставиться вже як теоретична й структурна, тобто *довільно* переміщується зі сфери пізнання права до сфери його буття (існування).

Перший підхід дослідник вважає конструктивним, натомість другий – безперспективним. На думку Г.В. Мальцева, сама по собі постановка питання про поділ права на приватне і публічне в цілому не є помилковою. Однак «концептуалізація даної проблеми у формі дуалізму приватного і публічного права являє собою не просто помилку, вона стратегічно небезпечна...»²⁹. Така точка зору аргументується тим, що «єдине право на два без залишку не ділиться», «жоден критерій, жодна ознака методу правового регулювання не можуть бути сформульовані так, аби надійно визначати межі між приватним і публічним правом, окреслювати відповідні сфери», а «вивчати специфіку методів правового регулювання корисніше стосовно галузей права чи, можливо, навіть підгалузей та інститутів»³⁰. Схожі ідеї висловлює В.К. Мамутов. Він вважає, що класифікувати норми на публічно-правові та приватноправові можна лише в наукових та навчальних цілях. На його думку, «не слід змішувати галузеву диференціацію законодавства (а відтак і права) і евристичну класифікацію норм права. Це різні аспекти аналізу і поділу права»³¹. Однак, на відміну від Г.В. Мальцева, в основі такого підходу лежить не концепція «єдиного права», а ототожнення права і закону, за якого неможливість приватно-публічної дихотомії обґрунтовується виключно публічною формою вираження та закріплення норм права у законодавстві.

Попри різноманіття підходів до вирішення проблеми дихотомічної структуризації системи права, для більшості (або ж: практично для всіх) розглянутих праць є спільним те коло питань, спроби з'ясування яких характеризують нинішній стан розробки проблеми, поставленої на початку статті.

У контексті подальшої теоретичної розробки проблеми видається першочерговим завданням з'ясувати, на яких саме засадах та в яких межах може і повинно здійснюватись імперативне регулювання «приватних» відносин, учасниками яких виступають окремі особи – носії індивідуальних чи групових інтересів. Зовнішня юридико-технічна форма виразу поєднання імперативних та диспозитивних засад правового регулювання тут матиме похідне, інструментальне значення.

Відтак можна виокремити два блоки питань, які безпосередньо пов'язані і потребують подальшого з'ясування. До першого блоку слід віднести питання методологічного плану, відповідь на які визначає спосіб розгляду, концептуального осмислення «приватного» і «публічного» у правовій системі. Зокрема, чи йтиметься про приватне і публічне як про а) «галузі», «сфери», «комплексні структурні утворення», «мегагалузі» чи інші сукупності норм тощо, або ж як про б) властивості, що характеризуватимуть засоби правового регулювання (його методи, способи, прийоми), певний вид правовідносин тощо? До другого блоку належать питання щодо особливостей функціонування та структури юридичного механізму взаємодії «приватних» та «публічних» засобів у правовому регулюванні; принципи, форми та типи взаємодії й співвідношення між такими засобами. Безумовно, розв'язання питань другого блоку значною мірою залежатиме від відповідей на поставлені вище питання методологічного характеру.

1. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / Под общ. ред. В.А. Белова. – М., 2007. – С. 44. 2. Гончарук О.В. Дихотомія права: право публічне та право приватне: Автореф. дис. ... к.ю.н. – К., 2004. – 19 с.; Сивий Р.Б. Приватне (цивільне) право в системі права України: Монографія. – К., 2006. – 214 с.; Васильєв О.Д. Проблема розділення права на публічне і частное в русской позитивистской теории права в конце XIX – начале XX вв.: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 1999. – 39 с.; Дарвина А.Р. Частное право в системе российского права: Автореф. дис. ... канд. юрид.

наук. – Саратов, 2003. – 30 с.; *Дорохин С.В.* Деление права на публичное и частное: конституционно-правовой аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2002. – 25 с.; *Маштаков К.М.* Теоретические вопросы разграничения публичного и частного права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Волгоград, 2001. – 25 с.; **3.** *Винник О.М.* Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних та приватних інтересів в господарських товариствах: Автореф. дис. ... д.ю.н. – К., 2004. – 32 с.; *Агеев А.Х.* Частноправовые и публично-правовые начала в исполнительном производстве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2004. – 25 с.; *Барканов, А.С.* Коллизии частного и публичного права в регулировании распределения денежных средств, полученных от предпринимательской деятельности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2005. – 29 с.; *Бублик В.А.* Публично- и частноправовые начала в гражданско-правовом регулировании внешнеэкономической деятельности: Автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. – Екатеринбург, 2000. – 53 с.; *Васильева, М.И.* Публичные интересы в экологическом праве: теория и практика правового регулирования: Автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. – Москва, 2003. – 44 с.; *Зубкова М.Н.* Правовой режим товарного знака: соотношение частных и публичных интересов: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Волгоград, 2004. – 19 с. **4.** Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / Под общей ред. В.А. Белова. – С. 37 – 38, 44. **5.** *Крупчан О.Д.* Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного та публічного права // Методологія приватного права: Зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. – К., 2003. – С. 16. **6.** *Мальцев Г.В.* Понимания права. Подходы и проблемы. – М., 1999. – С. 322. **7.** *Рабинович П.* Право приватне і право публічне як загальносоціально-природні явища та їх відображення у законодавстві // Українське право. – 2004. – № 1. – С. 11. **8.** *Довгерт А.С.* У пошуках розуміння приватного права та його системи // Часопис цивілістики. – Вип. 1. – С. 8. **9.** *Крупчан О.Д.* Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного та публічного права // Методологія приватного права: Зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. – К., 2003. – С. 10 – 19; *Сивий Р.Б.* Позитивне приватне право: до визначення поняття // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1(40). – С. 25–37; *Харитонов Є.* Традиції приватного права в Україні: між Сходом і Заходом (деякі питання методології розробки концепції приватного права в Україні) // Юридична Україна. – 2003. – № 2. – С. 14; *Юлдашев О.Х.* До проблеми методологічного забезпечення приватного права // Методологія приватного права: Зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. – К., 2003. – С.73 – 85. **10.** *Сивий Р.Б.* Позитивне приватне право: до визначення поняття // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1(40). – С. 25–37. **11.** *Мозолин В.П.* Система Российского права (доклад на Всероссийской конференции 14 ноября 2001 г.) // Государство и право. – 2003. – № 1. – С. 113. **12.** *Пикуров Н.И.* Уголовное право в системе межотраслевых связей: Монография. – Волгоград, 1998. – С. 27. **13.** Теория государства и права. Учебник. – М., 1999. – С. 176. **14.** *Турунова Л.Б.* Плюрализм интересов и правоупонимание // Правоведение. – 1990. – № 1. – С. 27. **15.** *Рабинович С.* Субсидіарність як принцип взаємодії приватної та публічної влади у сучасному суспільстві // Юридична Україна. – 2006. – № 2. – С. 5. **16.** Там само. **17.** *Поленина С.В.* Взаимодействие системы права и системы законодательства в современной России // Государство и право. – 1999. – № 9. – С. 9; *Поляков А.В.* Общая теория права. Курс лекций. – СПб., 2001. – С. 489, 493. **18.** *Сивий Р.Б.* Деякі питання поділу права на приватне і публічне // Методологія приватного права: Зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. – К., 2003. – С. 106 – 111; *Сивий Р.Б.* До методології системного дослідження приватного права у структурі позитивного права: формально- та діалектико-логічний аспекти // Юридична Україна. – 2004. – № 11. – С. 58–69; *Сивий Р.Б.* Приватно-публічна дихотомізація позитивного права: логіко-методологічні аспекти // Підприємство, господарство і право. – 2005. – № 5. – С. 8–13; *Сивий Р.Б.* Приватне (цивільне) право в си-

стемі права України: Монографія. – К., 2006. – С. 7–36. **19.** Попондопуло В.Ф. Система общественных отношений и их правовые формы (к вопросу о системе права) // Правоведение. – 2002. – № 4. – С. 85. **20.** Банчук О. Погляди українських представників на проблему розмежування публічного і приватного права // Право України. – 2005. – № 2. – С. 118–120; *Пилипенко П.* Право соціального забезпечення у системі соціального права // Право України. – 2004. – № 10. – С. 97–100.; *Тихомиров Ю.А.* Публичное право: Учеб. для вузов. – М., 1995. – С. 345. **21.** *Алексеев С.С.* Частное право: Научно-публицистический очерк. – М., 1999. – С. 32, 34, 44–45, 142. **22.** *Крупчан О.Д.* Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного та публічного права // Методологія приватного права: Зб. наук. праць – С. 19; *Мадіссон В.* Взаємодія колективного й індивідуального інтересів як методологічна проблема філософії приватного права // Право України. – 1999. – № 1. – С. 35. **23.** *Мамутов В.К.* Юридическую науку – на решение проблем содействия развитию экономики. – Донецк, 1999. – С. 10, 25. **24.** *Сивий Р.Б.* Приватне (цивільне) право в системі права України: Монографія. – С. 28–36.; *Селіванов В., Діденко Н.* Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні // Право України. – 2001. – № 11. – С. 15–21; *Рабінович П.* Приватне і публічне право як діалектична єдність // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали 10 регіональної науково-практичної конференції. 5–6 лютого 2004 року. – Львів, 2004. – С. 3–5. **25.** *Селіванов В., Діденко Н.* Цит. праця. – С. 17. **26.** *Спасибо-Фатеева І.* Парадокси діалогу інновації і традиції в праві (на прикладі регулювання відносин на стику приватного і публічного права) // Вісник Академії правових наук України – № 3 (46). – С. 124. **27.** *Ющик О.І.* Галузі та інститути правової системи (міфи і реальність). – К., 2002. – С. 73–86. **28.** *Ревина С.Н.* Теория права и рынок: Монография. – Самара, 2008. – С. 280. **29.** Гражданское и торговое право зарубежных стран: Уч. пособ. / Под общ. ред. В.В. Безбаха и В.К. Пучинского. – М., 2004. – С. 742–743. **30.** Там само. **31.** *Мамутов В.* До питання про поняття приватного права // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – №2. – С. 60; *Мамутов В.К.* Юридическую науку – на решение проблем содействия развитию экономики. – Донецк, 1999. – С. 9.